



Oñati letrarik letra (II)



LETRAK

makina bat zarata eta istilu sortu zuen gure artean duela hamarkada batzuk. Euskara batua moldatzeko eta bideratzeko prozesuari ekin zitzaionean, **h**-a banderatzat hartu genuen alde batekoek nahiz beste koek, sarritan eztabaidak linguistikoak baino gehiago politikoak eta ideologikok bihurtu zirelarik. Orain dela 35-40 urteko kontuez ari natzazue, gure hizkuntza estandarizatzeko hainbat euskaltzalek ahalegin serioak egiten hasi zireneko garai haiez, alegia.

Ba, burruka horren historiaren kapitulu bat Oñatin idatzi zen: 1968ko udazkenaren hasieran Arantzazun izandako Euskaltzaindiaren VII. Biltzarrean eman zituen Euskal Akademiak, beste gauza askoren artean, letra horren erabilerari buruzko lehenengo gomendio garrantzitsuak. Ez zen orduan arazoa zeharo finkatu, baina Euskaltzaindiak, euskararen batasunerako puntu garrantzitsua zelakoan, ofizialki adierazi zuen begi onez ikusiko zuela **h**-a erabiltzea euskarazko idazlanetan.

Egia esan, lehenagotik zetorren euskara bateratu, egokitu eta modernizatzeko desioa eta eskaria. Aurreko urteetako saiolak bakarrik aipatzearen, hor ditugu **Gabriel Aresti, Oskillaso, Txillardeg, Rikardo Arregi** eta beste hainbaten lanak. Ez dira ahaztu behar idazle hauek 1960az gero argitaratutako testuak eta proposamenak; ezta gai honen inguruan Baionan (1964) eta Ermuan (1968) egin zituzten bilerak. Hain zuzen ere, Arestik eskatuta heldu zion Euskaltzaindiak serioski behin betiko euskararen estandarizazioari.

Hartarako aitzakia Euskaltzaindiaren urrezko ezteiek eskaini zuten: Euskararen Akademia eratzeak erabakia 1918an Oñatin ospatutako Eusko Ikaskuntzaren I. Kongresuan hartua zenez, 1968an betetzen zen gertakari horren 50. urteurrena. Berau gogoratzeko biltzarra eta jaia jatorrizko eskenatokian —Oñatiko unibertsitatean— egitea pentsatua zegoen udazken aldera, baina urte hartako abuztuan, Melitón Manzanos komisarioaren hilketa zela-eta, agintari frankistek Euskal Herrian ezarri zuten salbuespen-egonera zorrotzak hankaz gora ipini zituen guztiak.

Kinka larri hari nolabaiteko irtenbidea eman guran, sasoi hartako Oñatiko alkateak, Reyes Korkostegik, biltzarra, hots handirik atera gabe, Arantzazuko komentuan antola zezatela gomendatu zien euskaltzainei. Horrelaxe egin zen 1968ko urriaren 3tik 5era. Ez dut klandestinitatean bildu zirenik esango, baina bai ezkutu antzean; ondo oroitzen naiz egun haieran Arantzazun eta Oñatin zegoen giroaz. Dena den, eta barruko zein kanpoko gorabeherak izan arren, isil samar baina irmoki jarri zen abian Oñatiko kongresu hartan euskarak **h**-arenean ez ezik beste arlo askotan zituen arazok eta gabeziak bideratu eta osatzeko prozesua.



KATZA

garrantzitsua izan da Oñatin gizaldietan zehar. Herri gutxik edukiko du bere mugen barruan Oñatik beste mendi-baso, eta, aldi berean, leku gutxitan egongo zen mendez mende hemen adina ola, errementeria eta sutegi. Ikatza, egur-ikatza batik bat, izan da burdingintzan erabili ohi den erregairik estimatuena. Ur-faltarik ere ez dugu sekula izan paraje hauetan, beraz osagai guztiak genituen burdinaren inguruko industria indartsua sortzeko.

Eta, sortu ere, sortu zen. Makina bat erraja, tresna eta ontzi moldatu baitzen gure herriko ola eta errementerietan: armentzako piezak eta zartaginak egin ziren bereziki denbora askoan, baina Oñatiri benetako ospea eman ziona iltzegin izan zen. Berrehun **ultzeginek** baino gehiagok jardun zuen lanean duela ehun bat urtera arte Mendiko Kale, Zubibarr, Lekunbarri eta beste toki askotan. Hain zuzen ere, San Pedroko lantegian **puntapaixak** fabrikatzen hasi ziren arte; hau da, iltzeak eskuz modutu beharrean, Frantziatik ekarritako makina berezi batek "**punta-parisak**" mekanikoki ekoizteari ekin zionean, ezkutatu ziren betiko gure ultzegin famatuak.

Baina ikazkintzak artean beste hamarkada batzuetan iraun zuen gure basoetan. Ingurietako fabrika eta fundizioek (Zerrajera, Patrizio, Orbegozok; Garai eta Fundizioak hemen bertan) ikatz dezente gastatu zuten 1960ra arte-edo. Bien bitartean, zenbat **txondor** sutu den Aurreko Mendi, Aloña Azpi, Araotz, Arabako Mendi edota Arantzazu aldeko malda eta zokoetan. Arreta puska batekin, edonon aurki daitezke oraindik lautadatxo borobilunskoak, garai bateko ikazkintzaren lekuko isilak.

Ikazkintzak beste ofizio batzuetakoei ere ematen zien zeregina. Lehengaia eskuratzeko, ikazkinak eurak ez ezik, **baso-mutilak** ere aritzen ziren inoiz pago-adarrak eta beste egur-zati batzuk mozten. Basoa garbitu alde, sarritan. Eta ikatza egosi eta gero, **karretero**en lana ezinbesteko izaten zen produkzio-lekutik oletara, fabriketara edota, trenbideak zabaldu zirenean, Brinkola edo Oñatiko geltokietara ikatz-zakuak eramateko. Ikusteko idi-pareak edukitzen zituzten karretero haiek. Behar ere bai, noski, gurdibide aldapatsu haieztatik horrelako kargatzarrak garraiatu ahal izateko.

Lanbide gisa aspalditxo desagertu arren, noizean behin ikus daitezke txondorrek sutan. Jairen baten aitzakian edo kapritxoak pizten dituzte oraindik han-hemenka: batean Armaixon, Zerainen hurrengoan, Ataunen, Oiartzunen. Oñatin bertan ere, Araotz aldean-eta, egin izan dute ikatza azken urteotan. Gogoan hartzekoak izan genituen, 1989an Oñatin ospatu ziren **Kilometroak** janzteko, ikazkin-ohi talde txondo batek Asentzioko ermita inguruan moldatu zituen txondorrek (bi piztuta eta bat iziotu gabe, barruko egitura bistan zuela) eta ikazkin-txapola polita, bere kamaina eta guzti.



Dolaetxeko Joxe Juakin Egaña karreteroak ikatza garraiatzen Arantzazu aldean.

JERARDO ELORTZA